

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

УДК 37.015.31;339.137;378.14

К. В. Рудніцька

В останні роки на ринку праці спостерігається загострення конкурентної боротьби. Вимоги до персоналу щороку зростають. Відповідно до реалій сьогодення вища школа має забезпечити підготовку висококваліфікованих фахівців, зокрема економічного профілю, здатних адаптуватись до соціально-економічних перетворень. Відповідно до Закону “Про вищу освіту”, Національної доктрини розвитку освіти, Державного стандарту вищої освіти, Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, концепцій мовної освіти пріоритетним завданням вищої школи в Україні є підготовка компетентного спеціаліста – мовної особистості [3]. Процес мовної підготовки фахівця економічного профілю передбачає високий рівень сформованості професійної мовної компетентності, що підвищує його конкурентоспроможність, мобільність на ринку праці та здатність налагоджувати ділові контакти з партнерами.

Термін “мовна компетентність” фахівця – одне з найуживаніших нових понять, які з’явилися в педагогічній науці і педагогічній практиці нашої країни за останні роки. Метою статті є дослідження тлумачення поняття професійної мовної компетентності науковцями, аналіз підходів до вивчення та формування професійної мовної компетентності фахівця у вітчизняній і зарубіжній літературі.

Питанням мовної компетентності активно зацікавились у нашій країні в останні роки, особливо після приєднання України до Болонського процесу. Сучасні педагоги стверджують, що саме компетентність та компетенція є “ідеальними інструментами Болонського процесу” [6]. На основі комунікативного підходу сьогодні пропонують вивчати мову Н. Бондаренко,

Л. Мацько, В. Сеніна. До питань забезпечення високого рівня знання мови, до культури мови особистості звертаються в своїх працях Н. Бабич, Д. Ушаков. Проблемам мови, мовлення і мовленнєвої діяльності присвятили свої дослідження О. Біляєв, С. Ніколаєва, Л. Паламар, В. Плахотник, Г. Сагач. Разом із тим комплексного дослідження формування професійної мовної компетентності фахівців економічного профілю на сьогодні немає.

Уперше орієнтовану на компетенції освіту (освіту, яка базується на компетенціях: Competence-based education – CBE) було запропоновано М. Хомським у 1965 році у Масачусетському університеті. Поняття “компетенція” використовувалось стосовно теорії мови, трансформаційної граматики [8, с. 74]. Більшість своїх ідей М. Хомський пов’язував із традиціями “Граматики універсальної й раціональної”, створеної в 1660 р. в абатстві Пор-Рояль Клодом Лансело й Арно. М. Хомський виокремлює два поняття: мовна здатність (competence) та мовна активність (performance). Під мовною здатністю мається на увазі потенційне знання мови, під мовною активністю – процеси, що відбуваються під час реалізації цієї здатності в мовній діяльності. Школа М. Хомського досліджує мовну здатність людини на прикладах граматичного конструювання, запозичених зі структурального мовознавства. Ядром мовної компетентності є здатність людини до утворення простого речення, а мовна компетентність – це знання граматики мови, і це знання є природженим для людини, тобто мовець інтуїтивно, несвідомо будує нові речення та, відповідно, розуміє нові, яких він ніколи раніше не чув, якщо вони відповідають граматичним правилам побудови речень цієї мови [10]. М. Хомський один із перших розпочав теоретичне осмислення проблеми мовної компетентності в лінгвістичному аспекті. Учений наголошував на тому, що мовну компетентність не можна трактувати як суто лінгвістичне або виключно психологічне явище, що воно має іншу якість і через це його неможливо пояснити звичними, відомими лінгвістам або психологам, способами [1, с. 7].

У сімдесяті роки ХХ ст. науковцями було експериментально доведено, що рівня досконалого користування мовою не можна досягти лише заучуванням зразків та знанням правил формального маніпулювання її одиницями, оскільки це не розкриває механізмів опановуваної мови, а відтак не забезпечує шляхів до реальної і спонтанної комунікації.

До проблеми мовної компетентності звертався учень В. Гумбольдта Г. Штейнталь, який визначав мовну компетенцію (компетентність) як здатність говорити, тобто з одного боку, фізіологічну здатність видавати артикуляційні звуки та, з іншого боку, сукупний зміст внутрішнього світу, який передує мові і повинен бути виражений за допомогою мови [11].

М. Холстед та Т. Орджі вважають, що саме компетенції впливають на результати освіти і мають пронизувати всі предмети, проходити через усі рівні освіти та розроблятися на високому рівні. Зокрема, мовну компетентність можна розвивати у процесі викладання математики та будь-якої іншої дисципліни [8].

Л. Бахман [12] наводить детальну класифікацію мовної компетентності, до якої включає два підкласи: організаційну і прагматичну компетентності, які у свою чергу, теж мають розгалужену структуру.

Подальший аналіз явища мови та процесів мовлення зумовили розрізнення понять мовної і мовленнєвої компетенцій та компетентностей у дослідженнях таких авторів, як Ю. Апресян, М. Вятютнев, І. Горєлов, Дж. Грін, Є. Пасов, Д. Слобін та ін. Мовну компетенцію (компетентність) почали трактувати як явище певного рівня обізнаності конкретного суб'єкта чи суб'єктів з ідеальною знаковою системою рідної або іноземної мови (мов) [1].

А тепер звернемося до тлумачення поняття мовної компетентності сучасними вітчизняними і російськими педагогами та проаналізуємо особливості формування мовної компетентності фахівців різних напрямків підготовки.

Проблемі формування мовної компетентності майбутніх менеджерів у процесі професійної підготовки присвятила своє дослідження І. Галімізнова

[2]. Науковець вважає, що в умовах жорстокої конкурентної боротьби і прискореного науково-технічного прогресу державі потрібні не лише керівники з фундаментальною підготовкою в сфері економіки, але й комп'ютерно грамотні фахівці з високим рівнем мовної компетентності. Крім того, перехід багатьох установ і підприємств на прямі контакти із зарубіжними партнерами, робота з документацією та кореспонденцією, норми ділового етикету вимагають від менеджерів знання мови і вміння застосовувати її на практиці. Педагог стверджує, що саме знання іноземної мови робить менеджера конкурентоспроможним, відкриває перед ним широкі професійні можливості й є основою формування його мовної компетентності.

Н. Фролова [9] дійшла висновку, що мовна компетентність військового спеціаліста є невід'ємним компонентом його професійної компетентності. Мовна компетентність становить собою сукупність мовних знань, умінь та навичок, здобутих у вищому навчальному закладі, а також здібності з опанування способів вирішення проблемно-пізнавальних завдань і здійснення діяльності щодо досягнення цілей, значущих для військового спеціаліста в сфері його професійної комунікації.

К. Кубачова [4] розглядає мовну компетентність наукових працівників медичної сфери як здатність користуватися мовними знаннями та мовленнєвими вміннями для вирішення комунікативних завдань. Інтеграційні процеси в науці, у тому числі і медицині, вимагають підготовки нових спеціалістів, здатних до полікультурних контактів у соціальній та професійній сфері, оскільки процес упровадження нових зарубіжних методик лікування відбувається при безпосередньому контакті з носіями мови. У зв'язку з цим, на думку К. Кубачової, виникає потреба у впровадженні нового компетентнісного підходу в системі підготовки наукових кадрів, орієнтованого на оптимізацію і вдосконалення навчання аспірантів та наукових співробітників англійської мови, на формування в них здатності ефективного досягнення цілей за допомогою іноземної мови.

Питання мовної компетентності також зацікавило сучасну дослідницю О. Мірошнікову [6]. Педагог приходиться до думки, що в умовах багатомовного науково-освітнього середовища формування професійно-мовної компетентності фахівців має здійснюватися шляхом підвищення якості іншомовної підготовки. На базі технології Європейського Мовного портфеля О. Мірошнікова розробила нову освітню технологію – технологію формування професійно-мовних компетенцій студентів.

Проблему формування мовної компетентності студентів вищого технічного навчального закладу, зокрема інженерів, розглядають російські педагоги О. Луцева й І. Алещанова. Вони досліджують розвиток мовної компетентності майбутніх інженерів у процесі вивчення іноземної мови і наголошують на необхідності встановлення тісних контактів викладача іноземної мови з керівниками та викладачами профільюючих кафедр. Така співпраця надає можливість підібрати найкращий навчальний матеріал відповідно до спеціальності студента, встановити міжпредметні зв'язки, що сприятиме ефективному розвитку мовної компетентності майбутнього фахівця [5].

Вивченням питання мовної ситуації в сучасній Україні займаються І. Плотницька, О. Левченко. Для визначення рівня сформованості мовної компетентності державних службовців і посадових осіб українські вчені запропонували виокремити три рівні: початковий, середній та високий. Поняття мовної компетентності державних службовців дослідники тлумачать як рівень знання української мови (ділової української мови) [7].

Тлумачення змісту поняття мовної компетентності фахівців залежно від напрямків підготовки подано в таблиці.

На основі вищевикладеного аналізу літературних джерел ми продемонстрували, що сутність поняття мовної компетентності фахівців науковці трактують по-різному, залежно від поставленої мети дослідження. Ми з'ясували, що мовна компетентність фахівця розглядається переважно: як сукупність умінь, навичок, якостей і певних особливостей спеціаліста; як

невід’ємний та складовий компонент іншої компетентності. Привертає увагу той факт, що більшість дослідників сьогодні відводять основну роль саме іноземній мові у формуванні мовної компетентності фахівців різних профілів.

Таблиця

Мовна компетентність

Фахівці	Зміст поняття
Менеджери (І. Галімзянова)	Сукупність умінь та навичок, що надають можливість використовувати іноземну мову як у професійній діяльності, так і для подальшої самоосвіти. Наявність уміння вільно користуватися повним діапазоном мовних засобів на рівні, необхідному для виконання професійних функцій
Майбутні офіцери (Н. Фролова)	Невід’ємний компонент професійної компетентності. Розглядається на базі вивчення дисципліни “іноземна мова”
Наукові працівники (аспіранти, здобувачі) медичної сфери (К. Кубачова)	Складовий компонент комунікативної компетентності (досліджується на основі матеріалів дисципліни “англійська мова”). Ефективність формування залежить від психолого-педагогічних особливостей тих, хто навчається
Студенти фізичного профілю (О. Мірошнікова)	Сукупність професійно-значущих якостей фахівця, які забезпечують можливість його успішної діяльності в сфері іншомовного спілкування
Інженери (О. Луцева, І. Алещанова)	Сукупність психофізіологічних особливостей людини, які зумовлюють можливість мовленнєвої діяльності, засвоєння мовних засобів
Службовці та посадові особи (І. Плотницька, О. Левченко)	Рівень знання рідної мови (ділової української мови)

Отже, результати аналізу сучасних наукових праць, присвячених проблемі формування мовної компетентності, зокрема професійної, свідчать про складність цього явища і багатозначність його розуміння. Найбільшого поширення набуло визначення мовної компетентності фахівця як сукупності мовних знань, умінь та навичок, необхідних для ефективно професійної діяльності. Проте, за нашими спостереженнями, серед науковців немає однозначного погляду на зміст і структуру цього поняття через його інтегративність. Тому перспективи подальших досліджень зумовлено необхідністю теоретичного обґрунтування особливостей професійної мовної компетентності, зокрема фахівців економічного профілю.

Список використаної літератури

1. Волкова, І. В. Мовні й мовленнєві компетентності: теоретико-методичний аспект / І. В. Волкова // Актуальні проблеми слов'янської філології : міжвузівський зб. наук. статей “Лінгвістика і літературознавство”. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. – Випуск 14. – С. 6–12.
2. Галимзянова, И. И. Формирование языковой компетентности будущих менеджеров в процессе профессионального образования : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 / И. И. Галимзянова. – Казань, 2002. – 187 с.
3. Ганніченко, Т. А. Формування комунікативної компетенції майбутніх економістів засобами дидактичної гри у процесі мовної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 “Теорія та методика навчання” / Т. А. Ганніченко ; Херсонський держ. ун-т. – Херсон, 2009. – 21 с.
4. Кубачева, К. И. Методика формирования языковой компетенции научных работников (аспирантов и соискателей) в области медицины в системе последипломного образования : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Кубачева К. И. – Санкт-Петербург, 2009. – 244 с.
5. Луцева, Е. П. Формирование языковой компетентности студентов технического вуза / Е. П. Луцева, И. В. Алещанова // Инновационные технологии в обучении и производстве : материалы 3 Всероссийской конференции / Камышинский технологический институт (филиал) ВолгГТУ. – Камышин, 2005. – Т. 3. – С. 95–98.
6. Мирошникова, О. Х. Формирование профессионально-языковых компетентностей в системе естественнонаучного образования на основе технологии языкового портфеля : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 / Мирошникова О. Х. – Ростов-на-Дону, 2008. – 195 с.
7. Мовна компетентність державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування : навч.-метод. посіб. / уклад. : І. М. Плотницька, О. П. Левченко, З. Ф. Кудрявцева та ін. ; за заг. ред. І. М. Плотницької, О. П. Левченко. – К. : НАДУ, 2009. – 48 с.
8. Тушко, К. Ю. Педагогічні умови формування економічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Тушко Клавдія Юріївна. – Хмельницький, 2009. – С. 15–25.

9. Фролова, Н. В. Психолого-педагогические условия формирования языковой компетенции будущих военных специалистов в вузе: На материале изучения дисциплины “Иностранный язык” : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.08, 13.00.02 / Фролова Н. В. – Орел, 2005. – 209 с.

10. Хомский, Н. Язык и мышление / Н. Хомский ; [пер. с англ.] ; под ред. В. В. Раскина. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 122 с.

11. Штейнталь, Г. Грамматика, логика и психология. – М., 1964. – Часть I. – 200 с.

12. Bachman, L. F. Fundamental Considerations in Language Testing 1990 / Bachman, Lyle F. – Oxford : Oxford University Press, 2003. – 420 p.

Рецензент: кандидат педагогічних наук, доцент Балашова Ю. В.